

SPKNBRG, limited edition: Super-Cool!

Hans Lemmerman

Het gebeurt slechts zelden dat de redactie van *Kostuum* de kans krijgt een artikel te plaatsen, geschreven door een ontwerper of kunstenaar. In de volgende bijdrage schrijft theatermaker Hans Lemmerman over zijn Theater Atelier Het Wilde Oog. Vanuit zijn creatieve invalshoek vertelt hij over de inspiratiebronnen, de experimentele benaderingen en de keuzes die Het Wilde Oog maakt. Hierdoor wordt het artistieke proces duidelijk van waaruit de performances, tentoonstellingen en kostuumontwerpen ontstaan. De foto's laten de resultaten zien. (red.)

Het Wilde Oog

In Spakenburg worden jaarlijks vier 'Spakenburgse Dagen' gehouden. Het zijn folkloristische dagen met een hoog toeristisch gehalte. Op een van die dagen, jaren geleden, zie ik drie in klederdracht gehulde vrouwen in het nagebouwde straatje van het lokale museum. Ze vegen en schrobben het straatje alsof hun leven er vanaf hangt, een demonstratie waar tientallen bezoekers zich aan vergapen. De vrouwen, zichtbaar op leeftijd, zijn echte klederdrachtdraagsters: ze dragen de dracht elke dag, al hun hele leven lang.

Jaren later staan Inge van Run en ik met diezelfde vrouwen in Dordrecht. We zijn beiden opgeleid als theatermaker en vormen sinds 2000 *Theater Atelier Het Wilde Oog* ('Kijk Wild & Denk Lenig', www.hetwildeoog.nl). De Spakenburgse (schoon-)zussen Koelewijn voeren in Dordrecht een zelfde soort schoonmaakactie uit als in het museumstraatje. Maar nu is de context, en daardoor de betekenis, een geheel andere geworden.

Hieronder volgt een verslag over een artistiek avontuur, begonnen vanuit de klederdrachttraditie. Als eigenzinnig theateratelier verbindt Het Wilde Oog de microkosmos van Spakenburg met kunst en vormgeving. Ontmoetingen tussen klederdrachtdraagsters, moderne Hollandse architectuur en hedendaagse lifestyle in Tokio zijn het gevolg.

Spakenburgs erfgoed in breder perspectief: de Spakenburgse Diva's

De (schoon)zussen Koelewijn reinigen een sterk verwaarloosd pand in het centrum van Dordrecht. Het is het voormalige kantoorgebouw 'De Holland' van architect Sybold van Ravesteyn (1889-1983). De handeling van de vrouwen blijft dezelfde als in het museumstraatje. Graffiti, heroïnespuiten en een stoffige omgeving zijn nieuw. Ook nieuw is de betekenis van de gebeurtenis. De vrouwen in klederdracht vertegenwoordigen levend cultureel erfgoed, dat uit de traditionele context wordt gehaald en overgebracht naar het domein van de architectuur. Daardoor worden twee gescheiden werelden met elkaar in verband gebracht. De vormen van de kledingstukken, zoals de gesteven rondingen van de kraplappen, gaan een dialoog aan met de weelderige decoraties van het gebouw. Inhoudelijk verandert het demonstratieschoonmaken in het lokale museum in een metaforische reiniging van architectuur die gezien mag worden. Zij poetsen de kwaliteit van een onderbelichte architect op. Het Wilde Oog brengt, met het fotograferen van deze handelingenreeks, de ontmoeting van twee nog niet erkende rijksmonumenten in beeld: De Holland van Sybold van Ravesteyn en de dames Koelewijn uit Spakenburg. Het wordt tijd dat zij van de Rijksbouwmeester de status krijgen van rijksmonument: levend en monumentaal!

Corrie, Hendrikje en Wijmpje Koelewijn dragen hun herkomst met verve uit. Ze zijn echte 'Spakenburgse Diva's' geworden. In hun kleding drukken zij een band met het verleden uit. Zie je hen, dan word je door de geschiedenis aangeraakt. De dracht, die letterlijk en figuurlijk kraakhelder is in vorm en silhouet, doet denken aan de strakke heldere lijnen van de architectuur van Bauhaus. De kraplap, een gesteven katooten lap, generaties oud, is uit de rouw een explosie aan kleuren en bloemen. In de rouw is hij van een haast Japanse ingetogenheid.

Het schoonmaakexperiment krijgt een vervolg. De dames krijgen een oranje springtouw om touwtje te springen. Ook kijken ze naar het resultaat van hun eigen actie, gezeten op hedendaagse oranje zitelementen, de *Zzzidt*, ontworpen door Richard Hutten. Het zijn moderne objecten, die in

Spakenburg bijna per definitie afgewezen worden ('Dat hoort zo niet!'). In onze 'wilde ogen' levert deze dialoog van oud en nieuw een bevrijdend beeld op, een luchtig contrast met de 'zwaarte' van de klederdracht. Hedendaags Dutch Design wordt gecombineerd met cultureel erfgoed en maakt een waaier van associaties los: de liefde van de vrouwen voor het Oranjehuis, de boeien uit de voormalige Zuiderzeevissersplaats, het jaren zeventig gevoel van Skippyballen enzovoort. De uitgebeende, Dick Bruna-achtige vorm van de *Zzzidt* past voor ons bij het Bauhaus-silhouet van de vrouwen.

Spakenburgs erfgoed verjongt: Spakenburg Fashion

In Bunschoten-Spakenburg wekken de jongeren niet de indruk deel uit te maken van een bijzondere gemeenschap. Je ziet daar op het Spuiplein wat meer Oililytassen en bloemmotieven in de kleding, maar er is een duidelijke leeftijds grens wat betreft de klederdracht: vrouwen onder de 60 jaar tref je er niet meer in aan. De mannendracht is al sinds de jaren vijftig uit het straatbeeld verdwenen. De verklaring van Hendrikje Koelewijn is dat mannen overal eerder ontrouw in zijn, dus ook in klederdracht!

In de bijna verdwenen klederdracht-cultuur en de zichtbare massacultuur onder Spakenburgse jongeren ligt de spanning van een tijdvak besloten. Hedendaagse dresscodes als blote navels, scheuren in broeken en de daarbij passende MTV-leefstijl contrasteren met de culturele en religieuze tradities van de oudere generaties in het dorp.

In 2007 vragen wij ons af welke stijl er ontstaat wanneer je Spakenburgse klederdracht combineert met de kledstijl van acht Spakenburgse jongeren. Kun je de culturele geschiedenis van de klederdracht opnieuw interpreteren en actualiseren, zodat de nostalgie verdwijnt en de nadruk op de rijkdom komt te liggen?

Dorien de Jonge, toonaangevend kostuumvormgeefster van onder andere Het Nationale Toneel en Opera Zuid, heeft op ons verzoek samen met de Japanse Yukie Hashimoto een Spakenburgse variant ontworpen van de kledgewoonten van jongeren in Tokio. De zogenaamde *Fruitjongeren* schep hun eigen individuele identiteit door het combineren van *vintage*, zelfmaakmode, haute couture en elementen uit de traditioneel Japanse kostuums zoals sandalen en kimono. Zij laten zich in hun kledingkeuze inspireren door uiteenlopende, soms extreme stijlen: van de popart van Roy Lichtenstein tot Gothic Lolita's, van Bay City Rollers in Schotse ruiten tot heldhaftige krijgers uit stripboeken, van

geblondeerde *lollipops* tot sprookjesachtige droommeisjes. Er ontstaat een radicale straatmode met een collage aan stijlen en invloeden. De Fruitjongeren flaneren op zondagmiddag in een chique winkelstraat en een park in het centrum van Tokio.

Vanuit deze modecultuur ontwikkelen Dorien en Yukie de exclusieve outfits voor zes Spakenburgse meiden en twee jongens. Ook hier ontstaan collages met bijvoorbeeld een mannencolbert dat vervrouwelijkt is met roze kant in kraplapvorm, kniekousen van lang geleden en klompen uit de hedendaagse schoenenmode. De revers en manchetten van een modern colbert werden bijgevoerd, zoals Spakenburgse vrouwen dat ook doen bij oude kraplappen. Het typerende plooien en vouwen van de stof, in de Spakenburgse klederdracht onder andere toegepast in het schort, wordt nu losgelaten op de traditionele 'rode doek'. Een fraaie, gedrapeerde geplooid kraplap en plooirok met lint zijn het resultaat anno 2008. Alle meiden krijgen ruiten rokken, zoals hun 'ootje' dat droeg, maar dan helemaal van deze tijd. Twee wijde, aan elkaar genaaide rokken vormen samen een mannenbroek, die associaties oproept met zeilen. Deze wordt gecombineerd met een ultrahippe blouse, ooit gedragen door een steracteur. 'Spakenburg Fashion' combineert traditionele kleedgewoonten en silhouetten met de moderne

modecultuur uit Tokio, en biedt daarmee aan de Spakenburgse jongeren een mogelijkheid hun identiteit door middel van hun eigen tradities op een eigentijdse manier te bevestigen. De modellen zijn gefotografeerd in hedendaagse Hollandse landschappen: Een energiestation ontworpen door Ben van Berkel in Amersfoort. Polder- en waterlandschap met ultramoderne windmolens in Flevoland. Zo ontstaat een nieuw perspectief op verdwijnend Hollands cultuurgood.

Spakenburgs erfgoed theateraal vormgegeven: Levendige Klederdracht

In 2007 opende de tentoonstelling *Levendige Klederdracht* over de projecten van Het Wilde Oog. Een belangrijk onderdeel waren de foto's en de videoregistraties van de avontuurlijke en verrassende acties van de Spakenburgse Diva's. De tentoonstelling was te zien op twaalf locaties in de provincies Gelderland en Utrecht. In 2008 werd Het Wilde Oog door de Nederlandse Ambassade in Tokio uitgenodigd namens Nederland deel te nemen aan het Yokohama Port Festival. Ook deze expositie, *Spakenburgse klederdracht, van klassieke traditie naar hedendaags design*, toonde de foto's

en videofilmpjes van de Spakenburgse Diva's, en de foto's en kostuums van *Spakenburg Fashion*. Ontwerpen die kostuumvormgever Rien Bekkers voor Het Wilde Oog maakte, waren eveneens in Japan te aanschouwen. Hij schetste onder meer een shirt, bestaande uit twintig gehaakte ondermutsen. Hendrikje Koelewijn voerde het ontwerp uit: elfhonderd uur haakwerk! Naast Rien Bekkers kregen nog zeven andere kostuumvormgevers van Het Wilde Oog de opdracht om de laatste hoedsters van levende Spakenburgse klederdracht stoffelijk te transformeren. Judith de Zwart gebruikte textiel bedrukt met foto's van Hollandse landschappen, en slingers van Chinese lampionstof die onder en uit het kostuum groeien. Voor Linda Eijssen was het werk van Leigh Bowery, die zichzelf en zijn modellen van top tot teen in stoffen of motieven hulde, de inspiratiebron. De drie Spakenburgse Diva's kozen elk een favoriete kraplap, van waaruit Linda hen van hoed tot klomp aankleedde (afbb. 5-9).

Spakenburgs erfgoed bloeit op in Tokio: Fruit-jongeren

In de zoektocht naar nieuwe verhoudingen tussen de traditie van de klederdracht en de actualiteit van 2008 zijn we doorgegaan op het concept van de Tokiose Fruitjongeren. De

confrontatie van de Spakenburgse tradities met de hedendaagse Tokiose straatmode lijkt om meerdere redenen intrigerend. Ik licht er twee uit. Vertegenwoordigers van beide culturen, hoe uiteenlopend ook, weten zich zo onafhankelijk mogelijk op te stellen. Ze laten zich niet dicteren door de mode die bepaald wordt door Parijs of Milaan en verspreid door een keten als *H&M*. Daarnaast stuiten twee mensbeelden op elkaar, uitgedrukt in kostuums. Dat van de autonome naar individuele vrijheid in kleedgedrag schreeuwende Japanse jongere versus de collectief gewortelde traditie-draagster van Spakenburg.

Op de brug in Tokio die de entree vormt tot het park waar de Fruitjongeren flaneren, stallen we op een spierwit zeil de uit Spakenburg meegenomen kraplappen, ongermutsen, *stukkies* (gesteven boorden), visserswanten en dergelijke uit. We nodigen de Japanse jongeren uit om zelf hieruit een kledingstuk te kiezen en aan te trekken. We maken foto's van zoektocht en eindresultaat. Het lijkt niets te worden. 'Nee, mijn kostuum wordt hierdoor aangetast', zegt een plateauzendraagster. Een uitspraak die bij ons direct bellen doet rinkelen. In Spakenburg is onder de bevolking weerstand over activiteiten van Het Wilde Oog ('Ze verkrachten onze dracht'). Vrijzinnige geesten in het dorp zien onze projecten gelukkig als verrijking. Er komt zelfs een heuse polemiek in de krant over de onzin en kracht van kunst!

Gaandeweg de zondag weten we zes meisjes en twee jongens

over de streep te trekken. Het vereist van ons slagvaardigheid. In het hier-en-nu reageren. Welk element uit onze 'schatkist' voegt iets toe? Hoe ordenen we? Het is schuiven met kledingelementen, op zoek naar die combinatie die een meerwaarde geeft, die een laag toevoegt. De ene keer gaat de Spakenburgse traditie via kraplap bijvoorbeeld op vloeiende wijze over in de Japanse ingetogenheid, dan weer accentueert zij de Japanse expressie van levensdrift. Het roze lollipopmeisje krijgt, letterlijk en figuurlijk, stevigheid door een kraplap: bovenop het meisje-meisje krijgt ze de uitstraling 'Ik ben ingewijd in een collectief!'

Deze aanpak van *instant composing* met kostuumelementen op straat levert beeldschone en ontroerende mengvormen van culturen op. Ontroerend omdat alle klederdrachtonderdelen die we bij ons hebben, afkomstig zijn van overleden vrouwen en mannen die hun leven lang 'gewoond' hebben in hun dracht. Hun dochters en zonen, vanaf geboorte 'in burger', doen bij het overlijden afstand van de Spakenburgse garderobe. Het ontroert om onzekere Japanse jongeren te zien die het lef hebben dit avontuur aan te gaan en ze te zien schitteren met een gedragen kledingstuk van Jansje Chloor of Mink van de Helling (bijnamen uit Spakenburg). Vermoedelijk gebeurt dit ook omdat de cultuur van Spakenburg in Tokio ter plekke wordt verbonden aan individuele vertegenwoordigers van de Japanse straatcultuur, zonder dat er eerst vanuit een stylingafdeling een marke-

tingstrategie omheen is bedacht. We ervaren die zondagmiddag als een vorm van 'ontmoetingskunst': de Japanners krijgen na afloop foto's te zien van de dracht, stellen vragen en nemen een set ansichtkaarten mee van de Spakenburger Diva's. Zo blijft er een flard van de Spakenburgse kledingtradities achter in het hypermoderne Tokio!

Spakenburgs erfgoed: het vervolg

De kracht van klederdracht levert nog steeds nieuwe inspiratie op voor Het Wilde Oog. Door de Spakenburgse klederdracht los te weken van de conventies die in het dorp gelden, ontstaat een nieuwe context. Hoe zouden vergelijkbare ontmoetingen van deze drachtelementen met andere kledingtradities eruit zien? Denk bijvoorbeeld aan de joodse mannencultuur in Israël, of de traditionele universiteitscultuur zoals in Oxford en Cambridge. We kunnen niet wachten om naar Helsinki af te reizen. Op zoek naar glasblazers en naar Kaale-vrouwen, een bevolkingsgroep van zigeuners, die in hun typerende strokendracht herkenbaar aanwezig zijn. Op zoek naar de synergie van Spakenburgse klederdrachtcultuur met archetypische culturen.

Dorien de Jonge maakt nieuwe ontwerpen in het kader van het project *Corrie en Gerrit*: Spakenburgse vrouwen geportretteerd in de architectuur van Gerrit Rietveld. Haar kostuums zijn samengesteld uit oude, klassieke en verfijnde stoffen en wel die van haar eigen ontwerpen uit 25 jaar

kostuumvormgeving voor theater en film. Haar eigen kostuumerfgoed is verknipt en getransformeerd naar Corrie, Hendrikje en Wijmpje.

In het nieuwste Wilde Oog-project stellen Dorien de Jonge en Yukie Hashimoto zichzelf de opdracht om de traditionele visserstrui, als werkdracht vrijwel uitgestorven, tot pronktrui te maken. Acht klassieke basistruien, gekocht op de Amsterdamse Noordermarkt, worden tot 'erfstukken' gemaakt. In de ontwerpen komen meerdere werelden tot uitdrukking: de visserij (visdraad, net, fuik, knoop, boei, schub), de Italiaanse mode (*heavy knit* is in!), Scandinavische folklore (een tafelkleedje uit de jaren zestig is tot kraag gemaakt) en Armando's beeldhouwkunst (grof sculpturaal werken met gevlochten wol). Het silhouet van de 'Opgetogen Vissers' wordt gecompleteerd door vissersbroeken van Engels leer, gemaakt door een lokale coupeur (afbb. 12-14).

Het Wilde Oog gaat door met het onderzoeken van, en experimenteren met, erfgoed en vormgeving. We zoeken in de projecten naar theatrale aspecten in het dagelijks leven, zoals in Tokio, en naar documentaire aspecten binnen theatrale kaders. In de jaren 2000 tot 2003 organiseerde Het Wilde Oog vier theatrale performances, getiteld *Jet, Job & Jürgen 1-4*. Deze vonden plaats in museum De Fundatie in Heino, De Zonnehof in Amersfoort, het Museum voor Moderne Kunst Arnhem en de Mariënburghkapel in Nijmegen. De dames Koelewijn speelden hierin de hoofdrol, samen met mimespeler Jürgen Brucker die hen vragen stelde en

opdrachten gaf die ze niet hadden 'gerepeteerd'. Hierbij kwamen onderwerpen ter sprake die een licht lieten schijnen op de betekenis van de kleedgewoonten van de vrouwen. Zo vertelden Wijmpje en Hendrikje over hun ervaringen met het dragen van rouwdracht. Wijmpje moest jarenlang geheel in het zwart gekleed gaan vanwege het overlijden van directe familieleden en Hendrikje trouwde in het zwart vanwege het overlijden van haar schoonvader. De vier performances roerden het publiek zichtbaar. Was het omdat je als kijker door de vrouwen aangeraakt wordt in identificatie met je oorsprong?

Niet onbelangrijk in de bijna tienjarige samenwerking van Het Wilde Oog met deze drie dames Koelewijn is dat de Diva's als avant-garde van Spakenburg gelden. Ze zijn niet verward in hun culturele traditie, integendeel. Hun lef om uit de plooi te gaan is uitzonderlijk en past ook niet goed in het cultuur- en sponsoringbeleid in Bunschoten-Spakenburg, dat vooral gericht is op behoud en op toerisme en economie.

Het Wilde Oog pleit voor een grotere spanwijdte van kostuum-erfgoed, met wildere *cross-overs*, zoals uit bovenstaande voorbeelden blijkt. Het begrip 'multidisciplinair' is de afgelopen jaren door Het Wilde Oog verruimd. Video, dans en *urban* (straatcultuur) gaan al jaren relaties aan. Inge van Run en ik voegen daar levend cultureel erfgoed aan toe. Binnenkort verdwijnt klederdracht voorgoed uit het dagelijks leven. Tijdens dit omslagpunt in de geschiedenis tilt Het Wilde Oog het Spakenburgs erfgoed de galerie, het theater, de toekomst en de wereld in!

Foto's Nederland: Gijs Haak, Ben Vulkers. Foto's Japan: Daan Archer, Sonja de Boer